
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВА ТА ПОЛІТИКИ

Кормич Л. І., НУ "ОЮА"

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

В статті охарактеризовані основні моделі гендерної політики. Розглянуті можливості реалізації їх в сучасній Україні. Проаналізовані концептуальні підходи і проблеми політики забезпечення гендерних прав.

The present article provides the characteristics of the main models of the gender policy with respect to the possibilities of its realization in the modern Ukraine. The conceptual approaches and the problems of the policy of securing of gender rights are also analyzed.

Сучасні тенденції вдосконалення управління соціальними процесами в Україні пов'язані, зокрема, з необхідністю вирішення проблем подолання гендерної диспропорції в кадровій політиці, гендерної нерівності, а інколи і гендерної дискримінації в статусних можливостях жінок і чоловіків в ієрархії політичних та економічних відносин. Практична, а не лише теоретична значимість цих проблем привертає до них увагу багатьох науковців. За останні роки з'явилося чимало досліджень в сфері права, державного управління, політології, в центрі уваги яких різні аспекти гендерної політики. Захищено ряд докторських та кандидатських дисертацій, вийшли монографії та навчальні посібники, запроваджені спецкурси у вищих навчальних закладах.

Поступово з аспекту суто наукового аналізу та громадських зусиль, спрямованих на впровадження в життя ідей гендерної рівності, Україна почала переходити до правового регулювання цих питань.

Парламентські слухання 1995, 2004 та 2006 років надали нового поштовху реалізації в рамках державної політики основних принципів гендерної рівноваги. Напрацювання науковців та громадських організацій зробили можливими окреслити більш чітке правове поле діяльності в напрямку перетворення гендеру в світогляд, складову правосвідомості і правової культури сучасного українського суспільства та його еліти.

Міжнародно-правові категорії щодо гендеру поступово імплементуються в національне законодавство, переходячи з соціокультурного поняття в суто правове.

Тут державна гендерна політика України, як в концептуальному так і в інституціональному вимірах, ґрунтується і на національних традиціях, і на запозиченні та застосуванні міжнародного досвіду. Таке поєднання дозволяє удосконалювати всі елементи системи формування і реалізації цієї політики, а також забезпечує доповнення традиційних механізмів новітніми формами та засобами реалізації завдань досягнення гендерної рівноваги. Тому подальше дослідження цих проблем є теоретично і практично важливим.

В даній статті стоїть завдання визначитись з перспективними напрямками засвоєння та запровадження здобутків світової політико-правової думки щодо моделей гендерної політики.

В рамках цієї політики забезпечується пріоритетність прав людини і поглиблення процесу демократизації, реформуються соціальна і політична сфери, змінюються ролі та функції суб'єктів, знаходять відображення глобалізаційні та інтеграційні впливи.

Позитивні зрушення і в законотворчій, і в правозастосовчій сферах, стосовно гендерних проблем, мають бути закріплені і формалізовані у вигляді ефективного національного механізму, здатного використовувати світовий досвід і здобутки вітчизняної традиції. Головними принципами при цьому мають бути комплексність і глобальність гендерного підходу та зміна соціального середовища як результат запровадження такого підходу. Останнє і стане критерієм оцінки рівня соціальної відповідальності держави і суспільства в сфері гендерних відносин.

Державна політика гендерної рівності, що формується в Україні, має чітко визначитись з обранням моделі такої політики, що знайшли відображення в практиці ряду держав.

Так слід відзначити, що фактично можна виділити чотири основні підходи.

Перший, це так звана формально егалітарна модель, при-
таманна США. В її рамках законодавчо закріплені зобов'язання
щодо гендерної рівності і частково спонсуються проекти в цій
сфері.

Другий, це реальна егалітарна модель, що запроваджена,
наприклад, в Скандинавських країнах, де на державному рівні
інституціонально і фінансово забезпечується діяльність в цьому
напрямку.

Третій варіант, це модель економічного розвитку, в яку вклю-
чена розгалужена система допомоги жінкам, що працюють. Вона
існує в ряді східноєвропейських країн, наприклад, в Угорщині.

І, нарешті, четверта модель традиційних сімейних цінностей,
як у Японії.

Україна сьогодні, скоріше за все, може бути віднесена до першо-
го типу, правда в обмеженому його розумінні. Ми зробили певні
кроки щодо законодавчого закріплення концепції гендерної рівно-
сті у відповідних Законах та Державних програмах. Але реально
діючий механізм запровадження цих ідей все ще не створений.
А що стосується фінансування та інших видів підтримки таких
програм, то вони практично відсутні. Але розробка відповідних
регіональних програм, на нашу думку, закладає певний фунда-
мент у справу реалізації гендерних проектів і зробить можливим
дещо змінити тенденції гендерних диспропорцій сучасного укра-
їнського суспільства.

Запровадженням стандартів гендерної рівності, сформульова-
них в міжнародно-правових актах, застосуванням кращого світо-
вого досвіду країн, що досягли успіхів у вирішенні цих проблем,
Україна спроможна гармонізувати суспільні відносини у всіх
сферах життя та підняти показники індексу гендерного розвитку.
Це відповідає викликам сучасного стану і економіки, і політики, і
культури та духовності суспільства. При цьому аналогічними є як
внутрішні потреби України так і Світу в цілому, на який впливають
глобальні чинники.

Щоб оцінити зміни, що відбуваються, і пов'язати їх із світовими
тенденціями, слід звернутись до концептуальних засад гендерних
перетворень, уособлених у цілому ряді існуючих наукових тео-
рій. Саме через призму цих поглядів можна чітко уявити реальні
місце і роль даного аспекту в державній політиці та суспільних
реформах.

Так, відповідно до концепції гендерного потоку, запровадженій Барбарою Гутек, гендерний чинник розглядається як домінуючий у сприйнятті та оцінці ефективності суспільних процесів. Це означає, що не враховуючи гендерні параметри, влада не створює достатнє легітимацийне поле своїй діяльності і в такий спосіб обмежує можливості залучення широкого кола учасників та прихильників, завдяки яким результати діяльності були б оптимальними. Адже гендерна складова присутня в цілому ряді складних соціальних проблем та явищ: як насильство в сім'ї, торгівля людьми, безробіття тощо. Не достатня увага до цих питань, відсутність реального комплексного підходу до їх вирішення в сучасній Україні призводить до того, що 65-70 % респондентів констатують існування порушення прав і свобод та виявляють недовіру владі різних рівнів.

Подібна ситуація зовсім не сприяє підтримці діяльності владних інституцій, не забезпечує політичної стабільності в суспільстві і по суті створює підґрунтя для політичної кризи.

Інша теорія – гендерного добору, яку сформували Дж. Боумен і С. Суттон, передбачає наявність упередженості при висуванні вимог до представників різних статей.

В рамках подібного підходу ми опиняємось у ситуації існування подвійних стандартів в політиці. Звідси – багато бруду у взаєминах, постійні звинувачення і непорозуміння, що виникають як серед представників влади, включно найвищих щаблів її, так і у відносинах влада-суспільство. Цим обумовлена і фактична гендерна диспропорція представництва у владі, управлінні. А це не створює ефективного механізму співпраці статей у суспільно важливих справах.

Або концепція токенізму Розабет Кентер. Головне твердження цієї теорії – вплив на динаміку всіх процесів пропорції представників різних категорій, зокрема за гендерними ознаками. Будь-які диспропорції, асиметрія знижують динаміку, тобто заважають розвитку, призводячи до токенізації (символізації), за якими визначається домінантна роль, або створюються умови ізоляції.

Вплив токенів (символів) може призвести до залежності, перебільшуючи роль одних і знижуючи та обмежуючи можливості інших. Подібні впливи в цілому можуть призводити до зниження рівня ефективності процесу, завдяки тому, що одні, переоцінюючи себе, починають "почивати на лаврах", а інші втрачають віру у справедливість і у себе, відходячи від активної участі у справах.

Адже рольові символи відіграють як конструктивну, так деструктивну роль в житті і окремої людини, і усього суспільства.

Так токен "годувальника" для чоловіка обертається нерідко для нього життєвою трагедією, катастрофою. Наприклад, залежність економічного розвитку від внутрішньої політичної ситуації, від політичних, економічних, фінансових криз у світі конкретизується в останній період в Україні проблемами в вугільній та металургійній галузях. А це скорочення працюючих, зниження заробітків чи загроза безробіття. Як наслідок – пияцтво, психічні розлади, суїцид, рання смертність і скорочення життєвого віку чоловіків, що складають абсолютну більшість серед зайнятих у цих сферах.

А, наприклад, токен "іграшки" чи "звabниці" для жінки стимулює не ділову активність, професійну ініціативу, а гіпертрофований інтерес до модельного бізнесу, численних конкурсів краси та пошуку багатого обранця за будь-яких умов. Токен же "залізна леді" накладає жорсткий стиль на керівну поведінку жінки, виключаючи гуманізм і милосердя як прояв уявної слабкості жінки порівняно з чоловіком.

Тобто, гендерні токени не сприяють гармонізації суспільних відносин і позбавляють суспільство можливості широко використати як позитив чоловічу силу – мускулильність і жіночу м'якість – фемінність для врівноваження управління всіма суспільними сферами та напрямками політики.

Саме на останній тезі наголошують автори теорії андрогенії, зокрема С. Бем. Головна ідея цієї теорії – забезпечення ідеального балансу через поєднання мускулильного та фемінного. Інтегруючи кращі якості статей можна реально вплинути на підвищення ефективності будь-якого процесу. Тому така інтеграція має характеризувати еліту, лідерство, управління.

Близька до подібного розуміння і динамічна модель обміну Г. Граєва. На його думку, саме наявність унікальних гендерних взаємин впливає не кінцевий результат, трансформуючи будь-який процес в суспільних інтересах обох статей. Уособленням подібного впливу може виступати трансформаційний лідер, здатний поєднати чоловічі і жіночі риси в управлінській діяльності, незалежно від власної статевої належності.

На відміну від таких підходів фрейдистська теорія, навпаки, проголошує втрату жіночності нездоровою ідентичністю, виключаючи потребу взаємовпливів і підкреслюючи негативне ставлення до подолання кордонів стереотипних ролей.

А статусна теорія, прибічниками якої виступили М. Локхід, К. Холл, Л. Карлі, доводить, що статусні стереотипи стимулюють виключно чоловіків, перешкоджаючи жінкам. Подібні перешкоди, якщо вони стосуються більшої частини суспільства, наприклад як в Україні, є, безумовно, стримуючим фактором розвитку взагалі.

Вірогіднісна модель, запропонована Ф. Фідлером, підтверджує залежність результату процесу від обраного стилю поведінки суб'єктів в політиці.

Можна також виділити ідеї, сформульовані в рамках ще однієї концепції – інформаційної обробки Д. Гамілтона. Основна її теза – потреба стимулювати відповідну поведінку. В такий спосіб стимули підвищать соціальну активність всіх учасників і, відповідно, забезпечать ефективність політичної діяльності.

Це підтверджує і соціально-рольова теорія, авторство якої належить Еліс Іглі. Її основний постулат – відповідаючи гендерній ролі у поведінці та мотиваціях треба досягати максимального успіху.

Теорія ситуаційного-посадового підходу, творцями якої є Р. Хауз та Дж. Хант, теж вписується в подібне розуміння – створювати зацікавленість для всіх учасників задля успіху.

Таким чином, виходячи із засад різних гендерних теорій соціально-рольового розподілу впливу статей на ефективність суспільного розвитку, можна визначити пріоритетні напрямки включення різних суб'єктів в політичний процес та спрогнозувати наслідки впливу різних чинників, спроможних підвищувати, або, навпаки, знижувати соціально-політичну активність конкретних суб'єктів. Це стосується як еліти, лідерів, так і маси, тобто всього суспільства. Заповнюючи прогалини та виправляючи помилки в гендерній політиці можна прискорити позитивний поступ політичного процесу в сучасній Україні. Адже більша гармонізація суспільних відносин, яка ґрунтується, в тому числі, і на принципах гендерної рівноваги, створює сприятливі умови для подолання політичної кризи, стимулюючи учасників політичних перетворень, легітимізує владу, забезпечуючи зацікавленість широкого кола суб'єктів в результатах діяльності.

Усвідомлення того, що гендерні права є невід'ємною складовою загальнолюдських прав, дозволяє констатувати, що зусилля в даному напрямку забезпечують підняття рівня захищеності громадянських, політичних, економічних, соціальних прав всіх членів суспільства.

Ці питання обумовлюють можливість визначення чітких пріоритетів та напрямків державної політики. Гендерні відносини дозволяють оцінити ступінь наближеності до міжнародних стандартів в різних сферах. А використання світового досвіду дозволяє запроваджувати вже апробовані моделі та форми в сучасну українську політичну практику, долаючи кризи, заповнюючи прогалини та виправляючи недоліки.

Численні міжнародні пакти та конвенції з прав людини, ліквідації всіх форм дискримінації, декларації та хартії з гарантії політичних, економічних, соціальних, культурних прав та свобод людини створюють широке правове поле вирішення таких питань національними державами, в тому числі Україною. Гарантії рівноправ'я, специфічна підтримка та охорона, створюють у всіх членів суспільства – і жінок, і чоловіків відчуття захищеності та стимулюють бажання плідної участі у вирішенні всіх завдань, від яких залежить стабільність і розвиток в напрямку зростання рівня і якості життя. Це і буде означати соціальну відповідальність, перетворюючи категорію "гендер" у складову такої відповідальності як для державних інституцій, так і для інститутів громадянського суспільства. В свою чергу, реальна гендерна рівність забезпечить ефективність реалізації державної політики в інтересах всього суспільства.

Література:

1. Балакірева О. М. Проблеми розвитку демократії та забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків в Україні трансформативного періоду / О. М. Балакірева, Н. В. Лавріненко, К. Б. Левченко та ін. – К.: Столиця, 1997. – 180 с.
2. Болотіна Н. Б. Соціальне законодавство України: Гендерна експертиза / Н. Б. Болотіна. – К.: Логос, 2001. – 82 с.
3. Буроменський М. В. Міжнародне право: Гендерна експертиза / М. В. Буроменський. – К.: Логос, 2001. – 40 с.
4. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України: Гендерна експертиза / З. В. Ромовська. – К.: Логос, 2001. – 39 с.
5. Кормич Л. І. Правовий статус жінок в Україні: гендерний вимір // Актуальні проблеми політики / Л. І. Кормич. – Одеса: Фенікс, 2005. – Вип. 24. – С. 3-24.